

2-TOM, 7-SON

ДАВЛАТ БОЖИ ТУШУНЧАСИ ВА УНИ УНДИРИШ ТАРТИБИ

Абдулхаева Шахноза Мухаммадиевна

ДТПИ ўқитувчиси

ТДИУ докторанти,

АННОТАЦИЯ: Давлат божи давлат бюджети даромадларини шакллантиришда салмоқли ўрин эгаллайди. Муаллифнинг ушбу илмий тадқиқотида давлат божи ундириш тартиби, давлат божини тўлашда қандай чегирмалар белгиланиши, давлат божи тушунчаси ва уни тартибга солувчи қонун ҳужжатлари, давлат божи тўловчилари, давлат божини ҳисоблаш тартиби ёритилган бўлиб давлат божини ҳисоблашда фойдаланиш мумкин.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Давлат божи, солиқ, солиқ тўловчилар, объект, солиқ стакаси, солиқ карзи, давлат бюджети, товар, маҳсулот, импорт, экспорт, гувоҳномалар, сертификат, лицензия.

Давлат божи юридик аҳамиятга молик ҳаракатларни амалга оширганлик ва (ёки) бундай ҳаракатлар учун ваколатли муассасалар ва (ёки) мансабдор шахслар томонидан ҳужжатлар берганлик учун ундириладиган мажбурий тўловдир.

Давлат божи-давлатнинг махсус ваколатли идоралари (суд, ички ишлар бўлимлари, давлат хизматлари марказлари, нотариал ҳамда суғурта идоралари ва б.) томонидан фуқаролар, корхоналар, ташкилот ва муассасалар манфаатлари йўлида хизмат кўрсатганлик ҳамда юридик аҳамиятга молик ҳужжатлар (паспорт, турли гувоҳномалар, сертификат, лицензия ва бошқалар) берганлик учун ундирадиган пул йиғимларидир. Ўзбекистонда давлат божи Ўзбекистон Республикасининг “Давлат божи тўғрисида”ги ЎРҚ-600-сонли Қонунига асосан белгиланади. Давлат божи маълум бир кўрсатилган хизмат ҳамда юридик аҳамиятга молик ҳужжатлар берганлик учун ундириладиган йиғим ҳисобланади ҳамда жамиятда юзага келаётган эҳтиёждан келиб чиқиб, уни ундириш тартиби ва миқдори ўзгариб боради ва бу қонунчиликка тегишли ўзгартириш (ёки қўшимча) киритиш орқали амалга оширилади.

Давлат божи турлари жумласига қуйидагилар ҳам киради:

Ўзбекистон Республикаси консуллик муассасалари томонидан консуллик ҳаракатларини амалга оширганлик учун тўланадиган консуллик йиғими;

2-TOM, 7-SON

ихтироларга, фойдали моделларга, саноат намуналарига, селекция ютуқларига, товар белгиларига, хизмат кўрсатиш белгиларига, географик кўрсаткичларга, товар келиб чиққан жой номларига, интеграл микросхемалар топологияларига ҳуқуқий муҳофаза бериш билан боғлиқ юридик аҳамиятга молик ҳаракатларни амалга оширганлик учун тўланадиган патент божи¹.

Ваколатли муассасаларга ва (ёки) мансабдор шахсларга мурожаат қилаётган ва ўзига нисбатан юридик аҳамиятга молик ҳаракат ва (ёки) ҳужжатлар бериш амалга ошириладиган юридик ва жисмоний шахслар давлат божини тўловчилардир.

Давлат божи қуйидагилардан ундирилади:

1) фуқаролик ишлари бўйича судларга бериладиган даъво аризаларидан, давлат бошқаруви органларининг, маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва улар мансабдор шахсларининг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан берилган аризалардан (шикоятлардан), алоҳида тартибда юритиладиган ишларга доир аризалардан, фуқаролик ишлари бўйича судларнинг ҳал қилув қарорлари, иш юритишни тугатиш тўғрисидаги, даъвони кўрмасдан қолдириш тўғрисидаги, суд жарималарини солиш тўғрисидаги ажримлар устидан бериладиган апелляция, кассация шикоятларидан ва назорат тартибидаги шикоятлардан, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорлари юзасидан низолашиш ҳақидаги аризалардан, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисидаги аризалардан, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорлари юзасидан низолашиш ҳақидаги, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисидаги ишлар юзасидан фуқаролик ишлари бўйича суд ажримлари устидан бериладиган апелляция, кассация шикоятларидан ва назорат тартибидаги шикоятлардан, чет давлат судининг ҳамда чет давлат ҳакамлик судининг (арбитражининг) ҳал қилув қарорини тан олиш ва ижрога қаратиш ҳақидаги аризалардан, чет давлат судининг ҳамда чет давлат ҳакамлик судининг (арбитражининг) ҳал қилув қарорини тан олиш ва ижрога қаратиш тўғрисидаги ишлар юзасидан фуқаролик ишлари бўйича суд ажримлари устидан бериладиган апелляция, кассация шикоятларидан ва назорат тартибидаги шикоятлардан, шунингдек фуқаролик ишлари бўйича судлар томонидан ҳужжатларнинг дубликатларини ва кўчирма нусхаларини берганлик учун².

¹ Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 06.01.2020 йилдаги ЎРҚ-600-сон

² Ўша ерда

2-TOM, 7-SON

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 06.02.2023 йилда имзоланган “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига қўшимча ва ўзгартишлар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ–816-сонли Қонуни билан айрим қонун ҳужжатлари, шу жумладан Ўзбекистон Республикасининг “Давлат божи тўғрисида”ги ЎРҚ-600-сонли Қонунига ҳам ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди. Жумладан, “Давлат божи тўғрисида”ги қонунга киритилган қўшимчага мувофиқ, ҳайдовчилар тайёрлаш ҳамда қайта тайёрлаш бўйича лицензия учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 10 баравари миқдорида давлат божи ундирилади. Давлат божини ундириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг “Нотариат тўғрисида”ги қонуни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 3 ноябрда қабул қилинган “Давлат божи ставкалари тўғрисида”ги қарорига мувофиқ амалга оширилади. Мазкур қарорда яқин қариндошлар ўртасида мол-мулк ва автотототранспорт воситалари билан боғлиқ нотариал ҳаракатларни амалга оширганлик учун давлат божини ундиришда имтиёзлар берилиши назарда тутилган. Унга кўра, яқин қариндошлар ўртасида олди-сотди, алмаштириш ва ҳадя қилиш шартномалари расмийлаштирилаётганда белгиланган ставканинг 5 фоизи миқдорида бож ундирилади.

Солиқ кодекси 330-моддасининг 25-бандига кўра, юридик ва жисмоний шахслар суд ижрочисининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан берган шикоятлари бўйича давлат божини тўлашдан озод қилинган. Тушунтирилишича, бундай талаб қаноатлантирилганда давлат божи жавобгардан ундирилади, талабни қаноатлантириш рад этилган ҳолда, эса давлат божи аризадан ундирилмайди.

Ҳужжатда айтилишича, хўжалик судига юридик шахслар ва яқин тартибдаги тадбиркорларнинг манфаатида прокурор, давлат органи томонидан берилган даъво қаноатлантириш рад этилганда (иш юритиш тугатилганда, даъво кўрмасдан қолдирилганда), манфаатлари ҳимоя қилиниб даъво берилган шахсдан давлат божи ундирилмайди. Келишув битими тасдиқланиши муносабати билан иш юритиш тугатилиши бундан мустасно, бунда давлат божи даъво аризасида кўрсатилган талаблардан келиб чиқиб ҳисобланади. Агар даъво берилган шахснинг ўзи, яъни даъвогар томонидан ХПКнинг 40-моддаси тартибида даъвонинг предмети ўзгартирилганда ёхуд даъво талабларининг миқдори кўпайтирилганда, даъвонинг ушбу ўзгартирилган (кўпайтирилган) қисми бўйича қўлланилмайди, Солиқ кодексининг 330-моддасига асосан давлат божи тўлашдан озод этилган ҳолатлар бундан мустасно.

1-жаввал. Давлат божи ставкалари³

³ Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 16.01.2024 йилдаги ЎРҚ-897-сон

2-TOM, 7-SON

«

б) маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг, республика ижро этувчи ҳокимият органларининг, маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан берилган аризалар (шикоятлар) бўйича	
фуқаролардан	— БҲМнинг 70 фоизи
юримдик шахслар ва якка тартибдаги тадбиркорлардан	— БҲМнинг 10 баравари

Президент томонидан 16.01.2024 йилдаги “Давлат божи тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига маъмурий судларга мурожаат қилишда фуқаролар учун янада қулай шарт-шароитлар яратишга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-897-сон Қонун имзоланди.

Фуқаролар давлат органларининг ҳамда бошқа ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларининг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан маъмурий судларга мурожаат қилганда давлат божи фуқаролардан олдиндан ундирилмасдан, ушбу бож тўлови ишни кўриб чиқиш натижаларига кўра айбдор тарафдан ундирилади.

Ҳулоса сифатида қайд этиш лозимки, божларни давлат бюджетига ундирилишини инобатга олиб, ҳар бир ваколатли идора уни белгилаш, ундириш, ундан озод қилиш ва қайтариш тартибига қатъий риоя этиши муҳимдир. Давлат божи маълум бир кўрсатилган хизмат ҳамда юримдик аҳамиятга молик ҳужжатлар берганлик учун ундириладиган йиғим ҳисобланади ҳамда жамиятда юзага келаётган эҳтиёждан келиб чиқиб, уни ундириш тартиби ва миқдори ўзгариб боради ва бу қонунчиликка тегишли ўзгартириш (ёки қўшимча) киритиш орқали амалга оширилади.

2-TOM, 7-SON

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2024 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида 28.12.2023 йилдаги ЎРҚ-891-сон Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги таҳрири)
2. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, «Давлат божи тўғрисида»ги ўзбекистон республикаси қонунига маъмурий судларга мурожаат қилишда фуқаролар учун янада қулай шарт-шароитлар яратишга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида 16.01.2024 йилдаги ЎРҚ-897-сон
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги олий мажлис Мурожаатномаси
4. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, ДАВЛАТ БОЖИ ТЎҒРИСИДА 06.01.2020 йилдаги ЎРҚ-600-сон
5. А.Ваҳобов, А.Жўраев. Солиқлар ва солиққа тортиш Дарслик /Ҳаммуал.: – Т.: “Шарқ” нашриёти – 2009 у. -400 бет.
6. <https://lex.uz/acts/698065>
7. <https://kun.uz/news/list?f=tag&name=%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B%D0%B0%D1%82+%D0%B1%D0%BE%D0%B6%D0%B8>
8. <https://my.gov.uz/uz/site/faq/80>

